

▣ El fundador de l'Escola Paisatgística Olotina: Josep Berga i Boix

Al segle XIX la pintura de paisatge comença a adquirir més importància; aquesta puixança coincideix amb el període de la Restauració borbònica. Ens trobem en un període de prosperitat econòmica, en el qual la burgesia és el motor de la Renaixença cultural del catalanisme polític. La burgesia adquirirà un paper molt important en l'art, ja que aquesta buscarà un art realista, però alhora amable, elegant i optimista. Això donarà lloc a Catalunya a l'inici i la consolidació de diverses escoles pictòriques com ara la d'Olot.

Pintura paisatgística de Josep Berga

En el segle XIX ens trobem davant d'un panorama artístic en el qual la pintura de paisatge té un caràcter merament decoratiu, i està molt per sota de la pintura figurativa; serà durant aquest període que la pintura de paisatge esdevindrà un gènere propi, agafant com a punt de partida l'Anglaterra de Constable i l'escola de Norwich. Això derivarà cap a França amb l'escola de Barbizon, la qual ens durà cap a l'impressionisme. L'Escola d'Olot serà hereva de tots aquests corrents sorgits d'Anglaterra i França, i d'una llarga tradició ininterrompuda des de finals del segle XVIII.

El 1870 diversos pintors que treballen a la Garrotxa creen un nucli de "revolució pictòrica", alguns d'aquests artistes també seran escriptors, i gràcies als seus escrits podem entendre la ideologia dels seus quadres. Aquest nucli farà la competència a Barcelona, i Olot

serà anomenada la "Barbizon catalana". Mitjançant la ideologia dels seus quadres es crearà el mite d'Olot, el qual vol transmetre una idealització de la vida a la Garrotxa: harmonia, senzillesa, absència de conflictes socials... on es pot viure amb dignitat i de manera idíl·lica. Aquests pintors són defensors de les essències catalanes més antigues.

Un dels fundadors de la coneguda

Escola d'Olot o escola paisatgística olotina serà Josep Berga i Boix, conegut per molts com l'avi Berga. Fill d'una modesta família de masovers, nasqué a la Pinya el 1837 i morí a Olot el 1914. El jove

Berga emprèn la carrera de sacerdot i al mateix temps rep classes de dibuix. El 1864 deixa els estudis de teologia i s'exilia el 1868 a causa de la seva activitat antirevolucionària. El 1869 torna a Girona on es presenta a les oposicions per una vacant de mestre de l'Escola de Dibuix d'Olot, plaça que no obtingué. Finalment s'instal·la a Olot, on fa classes al Centre Artístic fundat el 1869 per Joaquim Vayreda. Finalment, el 1877 serà el director de l'Escola de Dibuix d'Olot, a la qual es dedicà fins a la seva mort.

Berga i Boix introdueix l'observació directa del natural, i una visió empírica de la natura. És un artista que pinta a *plein air* en uns mateixos indrets, que són les valls d'Olot, l'entorn del riu Fluvià i els aiguamolls de la Moixina, agafant les frondoses rouredes i els perfils del Puigsacalm al fons.

Iconogràficament les seves obres reflecteixen la imatge d'espiritualitat de la vida a la Garrotxa, que marca la diferència amb la vida a la ciutat. La natura adquireix una gran importància així com també l'activitat humana que s'hi desenvolupa: el pagès forma part del paisatge. Ens presenta una manera de viure totalment idíl·lica. Els seus quadres ens mostren la vida dels pagesos de la Garrotxa com a dipositaris d'una tradició (per aquest motiu sempre representa el pagès amb la típica barretina catalana). Estilísticament observem una visió poc atmosfèrica, amb una llum més directa, i amb un gran realisme. En les obres de Berga es pot observar un fort arrelament a la tradició, i s'hi veu reflectida la seva ideologia.

D'aquesta escola en sorgiran diversos pintors locals: Josep Berga i Boada, Joan Clarà, Miquel Blay, Josep Clarà, Joaquim Claret, Celestí Devesa, Melcior Domenge, Francesc Vayreda... D'altra banda, molt pintors coneguts de Barcelona vindran a Olot com és el cas de Ramon Casas, Antoni Cava i Modest Urgell.

Com deia Santiago Rusiñol, l'Escola d'Olot ens ofereix "un art que interpretava i no copiava servilment del natural; que no comptava les fulles, però d'elles cantaven les íntimes sensacions; un art d'essència de bosc, d'olor de terra, de llum viscuda; un art quasi impressionista".

Anna Vilar Bassagañas
Llicenciada en Història de l'Art

La vall d'Aro és una depressió situada al nord-oest de Sant Feliu de Guíxols, entre les serralades de les Gavarres i de l'Ardenya, i és regada pel riu Ridaura. A la baixa edat mitjana, la vall era un espai eminentment rural dividit en cinc parròquies: Santa Cristina d'Aro, Santa Maria de Fenals, Santa Agnès de Solius, Sant Martí de Romanya i Santa Maria de Bell-

lloc. Aquestes parròquies pertanyien a la jurisdicció de la monarquia i estaven integrades dins la batllia reial de Sant Feliu de Guíxols des de l'any 1374. D'altra banda, les cinc parròquies també formaven una universitat, denominada

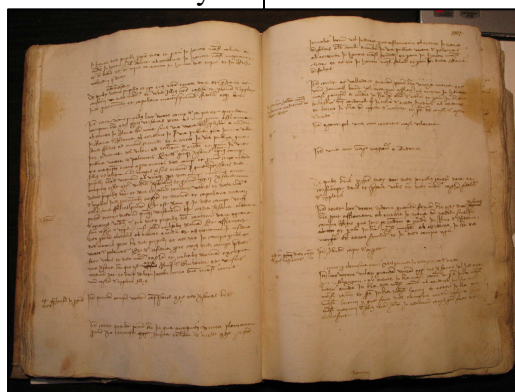
precisament vall d'Aro, i els seus habitants podien escollir anualment 3 jurats i altres síndics que els representessin i col·laboressin amb els oficials reials en el bon govern de la comunitat.

Segons el fogatjament general de l'any 1496, la vall d'Aro tenia 122 focs. Una anàlisi detallada dels noms que apareixen en aquesta nòmina de focs, combinada amb altra documentació (fons notariais, capbreus senyoriais, llibres de la cort del batlle, etc.) ens ha permès identificar els titulars de més del 90% d'aquests focs i vincular-los a una activitat determinada. D'aquesta manera, podem perfilar l'estructura socioprofessional de la població de la vall. Així, dels 122 focs de la vall, almenys 93 (76,2%) corresponien a pagesos de mas, 9 (7,4%) a menestrals, 5 (4,1%) a moliners i 6 (4,9%) a preveres.

Per tant, es pot afirmar que una àmplia majoria de la població de la vall era pagesa i vivia en un hàbitat dispers on l'element predominant era el mas.

La pagesia de la vall d'Aro té una gran anomenada dins el món de la historiografia. A partir dels treballs d'Antoni Lluís Sanz s'havia convertit en el paradigma de la diferenciació pagesa. Aquest autor havia fet fortuna descrivint una situació en què només una minoria de pagesos remences eren els tinents de masos i acaparaven la major part de les terres mentre que una majoria de pagesos no servils havia de subsistir amb

poquíssimes terres. Lluís To, en un article de l'any 2003, ja va demostrar que aquesta visió era errònia per la mala interpretació que l'autor havia fet de les fonts amb què havia treballat. En el nostre treball de recerca hem intentat acabar de desmuntar la visió de Sanz amb una nova anàlisi sobre la societat pagesa de la vall. Pel que hem pogut documentar, els pagesos eren senyors útils de masos i també eren, majoritàriament, remences. I les diferències internes en aquest sector de la població, tot i existir, eren molt menors del que havia cregut Sanz. A partir de dos indicadors sobre el seu potencial econòmic, com són l'extensió de les explotacions i el valor dels dots que pagaven, hem provat que una àmplia majoria dels pagesos de la vall compartien uns valors similars (masos que mesuraven entre 10,1 i 20 ha i dots valorats entre els 600 i 900 sous) que no

Capbreu de les possessions del monestir de Sant Feliu a la vall d'Aro (any 1478)
Foto: Xavier Marcó

permeten parlar ni de diferències extremes ni d'una àmplia capa de pagesos miserables.

L'activitat econòmica principal de la pagesia de mas de la vall d'Aro era, òbviament, l'agricultura, però també es dedicava, amb força intensitat en alguns casos concrets, a activitats complementàries com ara la ramaderia, l'aprofitament dels recursos del bosc i l'explotació de molins o ferreries annexos als seus masos. El més habitual era que aquestes feines les fes la família propietària del mas, però també es pot documentar, encara que d'una forma més aviat anecdòtica, la presència de mossos i serventes en els masos i, curiosament, tot i que de forma encara més marginal, també algun esclau. En tot cas, la pagesia de mas havia de fer front al pagament de diverses rendes i estava subjecta a diverses obligacions: delmes, primícies, tasques, censos generals pel mas i, en determinades circumstàncies, els mals usos. Com hem dit, la majoria de la pagesia de mas de la vall d'Aro estava sotmesa a la servitud per raó, precisament, del seu mas. Tanmateix, la submissió a les servituds i l'obligació de pagar els mals usos fou intermitent durant la segona meitat del s. XV, segons les vicissituds polítiques de l'època, fins a la seva derogació definitiva l'any 1486, després de dues guerres protagonitzades per pagesos.

Encara que la pagesia fos el segment de població majoritari de la vall d'Aro, les activitats menestrals també hi tenien lloc. Un petit nombre de famílies, instal·lades en el nucli de poblament agrupat de Castell d'Aro, que constituïa un veïnat de la parròquia de Santa Cristina d'Aro, desenvolupava alguns oficis: hi havia fusters, ferrers, mestres de cases, sabaters, sastres, teixidors i paraires. Tenint en compte el nombre de representants de cadascun d'ells, es pot dir que el sector tèxtil era el

predominant, però val a dir que aquest sector sembla ser induït des de fora la vall: els teixidors i els paraires formaven part d'una llarga cadena en el procés d'elaboració de draps i el més probable és que treballessin per encàrrec de mercaders i drapers de Sant Feliu de Guíxols. En canvi, els altres menestrals destinaven el seu treball a la demanda de la vall d'Aro. En el cas concret dels ferrers això és indiscutible perquè els documentats eren els posseïdors de la fàbrega de destret de la pabordia d'Aro i, per tant, havien de fer el *servicium fabricae* als masos d'aquesta senyoria. Sobre l'organització del treball dels menestrals de la vall d'Aro poca cosa es pot dir. Com que eren pocs, no van articular cap mena de corporació que regulés les seves activitats. A tot estirar, algun indici pot fer pensar que alguns podien participar en l'associacionisme religiós en forma de confraries que sí que es produïa a Sant Feliu de Guíxols. Igualment, la inexistència de contractes laborals i d'aprenentatge fa pensar que dins els obradors de la vall d'Aro només hi treballaven els membres de la família.

Convivint amb els pagesos de mas i amb els menestrals, també hi havia, l'any 1496, cinc famílies de moliners que s'ocupaven dels grans molins senyorials que molien el gra consumit a Sant Feliu de Guíxols. Tanmateix, aquestes cinc famílies no responien a la mateixa realitat. Dues d'elles eren senyors útils dels molins on residien, els quals eren un bé patrimonial de les seves famílies. Aquestes famílies només tenien obligacions censatàries amb els senyors directes dels molins (percentatge de les moltures, cens anual i prioritat en el servei). En canvi, les altres tres famílies de moliners pertanyien a una altra categoria i segurament tenien unes condicions econòmiques pitjors, ja que eren simples treballadors temporals. En efecte, havien rebut el molí en arrendament durant un curt període de

temps per part d'uns senyors útils absentistes. Per tant, havien de repartir-se amb els senyors útils tant els ingressos de les moltures com les despeses de manteniment dels molins i el pagament dels drets dels senyors directes. Aquests arrendataris solien procedir de fora de la vall i, quan finalitzava l'arrendament, en tornaven a marxar. Els senyors útils absentistes d'aquests molins eren mercaders de Sant Feliu de Guíxols que els havien adquirit durant la segona meitat del s. XV i, per a ells, suposaven una font de rendes més que diversificava les seves activitats econòmiques. Amb tot, només una d'aquestes famílies de mercaders va mantenir el domini útil del seu molí durant generacions; per a les altres dues, fou una mercaderia susceptible de ser venuda com qualsevol altra.

El dels clergues és el darrer grup social present a la vall. Gràcies a les visites pastorals, es pot comprovar que n'hi havia de diversos tipus i que duïen a terme diverses funcions. A cada parròquia hi havia un rector que exercia la cura de les ànimes dels feligresos, és a dir, que celebrava les misses i administrava els sacraments; tanmateix, a la parròquia de Santa Cristina, donat el seu major nombre de parroquians, aquestes tasques se les repartien tres domers. A més d'aquests, a Santa Cristina també hi hagué, en algun moment del s. XV, uns clergues auxiliars, diaques i clavaris, que assistien els domers en la seva tasca i tenien cura de l'església. Igualment, en aquesta mateixa parròquia també hi havia un tercer tipus de clergues que s'ocupaven de tres beneficis instituits en altars de l'església; bàsicament, havien de celebrar misses en memòria dels fundadors dels beneficis. Un aspecte a destacar és l'absentisme dels que detenien els càrrecs eclesiàstics, fet pel qual molt sovint els clergues que exercien les seves funcions a la vall

d'Aro eren els anomenats *deservientes*. D'altra banda, els clergues sostreïen rendes als seus feligresos i podien arribar a posseir petites senyories: cobraven primícies i parts de delmes, tenien el domini directe de diverses peces de terra i, en el cas d'algun dels altars beneficiats, fins i tot podien ser els senyors d'alguns masos.

Tot i que cadascun dels grups socials de la vall d'Aro tenen unes característiques pròpies força ben definides, no vivien d'esquenes els uns als altres. Els individus que en formaven part establien contínuament relacions entre si de caire ben divers. En primer lloc, relacions econòmiques com la participació dels diversos grups en el mercat de la terra o els intercanvis i compravendes dels productes agrícoles i dels productes elaborats pels menestrals. En segon lloc, relacions de parentiu propiciades pels matrimonis entre membres dels diferents grups o per cabalers que, en eixir del mas, havien esdevingut menestrals. En tercer lloc, relacions de cooperació i de representació mútua pel fet de ser membres d'una mateixa universitat. I, en quart lloc, relacions espirituals entre el clergat i la resta de la població de la vall en tant que feligresia.

Per acabar, cal dir que la vall d'Aro no era un àmbit aïllat de l'exterior, sinó que formava part d'un espai integrat més ampli del qual, segurament, la vila de Sant Feliu de Guíxols era el centre gravitatori. A falta d'aprofundir-hi amb noves recerques, val a dir que els habitants de la vall d'Aro tenien múltiples contactes i desenvolupaven diverses activitats amb els habitants de Sant Feliu. Uns breus exemples: és molt probable que els pagesos de mas de la vall portessin a vendre al mercat de la vila els excedents de les seves collites; aquests mateixos hi venien els productes que extreïen dels

boscós i feien comandes de bestiar amb mercaders ganxons; els menestrals del sector tèxtil de la vall participaven en un procés de producció del drap que era controlat per mercaders de la vila; els moliners, per la seva banda, molien el gra consumit a la vila i, a més, alguns d'ells no deixaven de ser arrendataris d'habitants de Sant Feliu que tenien el domini útil dels molins. Al marge d'aquestes activitats, també cal destacar que hi havia nombrosos llaços de

parentiu entre els habitants d'un lloc i de l'altre, originats tant per matrimonis com per un petit èxode rural de cabalers de masos que no s'havien pogut casar en altres masos. Així doncs, és molt probable que la vila de Sant Feliu i el seu entorn rural format per la vall d'Aro fossin un espai ben articulat en què les dues parts es complementessin mútuament. En tot cas, aquest és un tema que s'haurà d'ampliar amb noves investigacions.

Xavier Marcó Masferrer
Llicenciat en Història
Becari FI-B Universitat de Girona

*Amb el suport del Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya i del Fons Social Europeu.